

О. О. Туришева,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ФЕНОМЕН ДРУГОЇ ПОЗИЦІЇ ПРИСУДКА В ПІДРЯДНИХ ОБСТАВИННИХ РЕЧЕННЯХ ЗІ СПОЛУЧНИКОМ *weil*

*У статті розглядається феномен другої позиції присудка в підрядних обставинних реченнях зі сполучником *weil*. Аналізується взаємозв'язок між позицією присудка та каузальністю складнопідрядного речення.*

Ключові слова: порядок слів, каузальність, тенденція.

*В статье рассматривается феномен второй позиции сказуемого в придаточных обстоятельственных предложениях с союзом *weil*. Анализируется взаимосвязь между позицией сказуемого и каузальностью сложноподчиненного предложения.*

Ключевые слова: порядок слов, каузальность, тенденция.

*This thesis deals with the phenomenon of the second position of a verb in causal sentences after the conjunction *weil*. The correlation between the position of a verb and causality of a complex sentence is analysed.*

Key words: word order, causality, tendency.

Синтаксичний феномен другої позиції присудка (далі – **V2**) в підрядних обставинних реченнях зі сполучником *weil* (далі – **weil-V2-Satz**) перебуває на тій стадії вивчення, коли наявні результати не дозволяють науковцям зробити однозначні висновки. Так, нетиповий порядок слів у підрядних обставинних реченнях причини є об'єктом дослідження, зокрема на матеріалі розмовної мови, в роботах Й. Буша, Н. Дітмара, У. Гауман, В. Гельбіга, С. Гюнтер, П. Ейзенберга, Ф. Ейзенмана, Р. Келлера, Й. Швиталли та ін.

Метою статті є спроба встановлення взаємозв'язку між позицією присудка та каузальністю підрядного речення зі сполучником *weil*. Висувається припущення, що, незважаючи на беззаперечність існування тенденції до позиювання типу **weil-V2**, друга позиція присудка буде характерною для вираження каузальності, а кінцева позиція (далі – **VL**) свідчить про її відсутність. Ця стаття має стати першим кроком на шляху більш ґрунтовного дослідження функціонального розмаїття **weil-V2-Satz**, особливо з позиції прагматики.

Фактичний матеріал було отримано шляхом суцільної вибірки із телевізійних записів німецького ток-шоу «*Menschen bei Maischberger*» від 14.05.13 р. («*Geliebte, gehasste Sucht: Warum werden wir süchtig?*»), 20.08.13 р. («*Warum werden wir zu Mördern?*») та 5.11.13 р. («*Das Geheimnis der Sekten: Gehirnwäsche oder wahres Glück?*»). Результатом відбору стали 96 прикладів підрядних обставинних речень зі сполучником *weil*. Приблизна кількість учасників дискусії варіюється від 4 до 7 осіб.

Порядок слів, як відомо, є специфічною ознакою німецького синтаксису. Фіксоване місце присудка в німецькому реченні зафіксовано в нормативних джерелах. Тим не менше, факт існування в розмовній мові конструкцій типу *weil-V2-Satz* не підлягає оскарженню. Основне питання полягає в тому, які диференційні ознаки (крім очевидних синтаксичних) та функції (це пояснить причину появи цього феномену) мають такого роду речення.

Відповідь на це питання безпосередньо пов'язана з виділенням фактичного, епістемічного та ілокутивного *weil* (Гельбіг/Буша, Купер, Гюнтер, Голь, Келлер, Купер та ін.). Фактичне *weil* вказує на причину того чи іншого стану речей. Епістемічне *weil* не обґрунтовує положення речей, натомість виражає ставлення до нього. Умовно різницю між фактичним та епістемічним *weil* проявляється у відповідях на питання «Чому це так?» (фактичне *weil*) та «Чому ти так думаєш/вважаєш?» / «Звідки ти це знаєш?» (епістемічне *weil*). Ілокутивне *weil*, покликане пояснити не пропозицію головного речення, а сам мовленнєвий акт [4, с. 137], тобто роз'яснити причину здійснення мовленнєвого акту, а не окремої події/дії тощо. Крім цього, *weil* може виступати дискурсивним маркером, маркуючи важливі місця переходу між різними одиницями дискурсу (на відміну від функції сполучення синтагм) та виконуючи такі функції: введення додаткової інформації, введення розповіді, введення тематичної зміни, сигнал до продовження розмови [2, с. 41].

Перш ніж перейти до представлення результатів проведеного дослідження, слід зазначити, що аналізу не підлягали непоширені підрядні обставинні речення з *weil* типу

Nein, ich möchte mich nicht zu entschuldigen, weil ich glaube, dass man meine Tat nicht entschuldigen kann [6, 47:24].

У цьому випадку відсутня можливість говорити про порядок слів **VL / V2**. Також аналізу не підлягали випадки функціонування *weil* як дискурсивного маркера, оскільки **weil-Satz** у цьому випадку виступає ізольовано, не співвідноситься з головним реченням і тому не дає підстав говорити про каузальність. Таким чином, кількість проаналізованих прикладів зменшилася з 96 до 82.

З метою систематизації та візуалізації результатів дослідження було введено змінні величини: **K** – каузальність (kausal), **NK** – відсутність каузальності (nicht kausal). Говорячи про відсутність прямого каузального зв'язку, ми маємо на увазі функціонування епістемічного та ілокутивного *weil*. На разі до кола завдань цієї публікації не входить спроба провести подальшу диференціацію названих варіантів функціонування **weil-Satz**, оскільки, на нашу думку, виконання такого завдання передбачає суттєве збільшення обсягу фактичного матеріалу. Це завдання є перспективним в аспекті подальших наукових розвідок.

Критерії каузальності мають задовольняти такі умови: якщо Y, тоді X; якщо не Y, тоді не X; X тому, що Y; Y завжди передує X

Ich bin immer müde (X), weil ich zu viel arbeite (Y)

Якщо представлені умови не виконуються (невиконання хоча б однієї з них автоматично робить неможливим виконання інших), то можна стверджувати про відсутність каузальності.

Результати підрахунків показали наступне:

V2 – K: 41% (34 випадки)

Das hat mein damaliger Komplize nicht gewollt, weil er hat sich nicht getraut [6, 26:50].

V2 – NK: 14% (12 випадків)

Ich bin einfach dankbar dafür, dass eine Gruppe verurteilt wurde, dass jemand von ihnen eine Haftstrafe bekommt, weil ich habe daran wirklich ... ich würde nicht sagen gezweifelt, aber es war bedenklich gewesen [6, 09:32].

VL – K: 32% (25 випадків)

Ich bin dann in den Hinterraum gelaufen, weil ich vorher eine zweite Person, einen Mann, im Geschäft noch gesehen hatte, um zu gucken, ob er da ist [6, 27:57].

VL – NK: 13% (11 випадків)

Du am Anfang hatte ich mich auch ... habe ich mich regelrecht geschämt, die Frau eines Mörders zu sein, weil ich immer dachte, ich hätte darüber was merken müssen, aber ich konnte nichts merken [6, 59:02].

Такі показники не лише не дозволяють нам дати відповіді на раніше поставлені питання, а й ставлять перед нами нові запитання. Згідно з наведеними даними можна стверджувати наступне:

1) У фактичному матеріалі виявлено більше випадків **V2 – K**, ніж **VL – K**, натомість практично однаковою є кількість випадків **V2 – NK** та **VL – NK**. Це твердження дозволяє зробити висновок про взаємозамінність **V2** та **VL**, але на разі лише односторонню. Це означає, що всі випадки **VL** можуть бути замінені на **V2**. Про можливість зворотної заміни мова поки що (!) не йде.

2) Функціональне «покликання» *weil* для позначення каузальних зв'язків залишається актуальним, адже кількість випадків **K** суттєво перевищує кількість випадків **NK**. Тому, враховуючи попередній факт, можна зробити висновок про те, що для епістемічного та ілокутивного *weil* позиція присудка не є принциповою та однозначною.

3) Речення типу **weil-V2-Satz** перебувають виключно в постпозиції до головного речення. Про це факт говорить також Р. Келлер [3, с. 221].

Представлені результати та їх аналіз нівелюють висловлене на початку статті припущення про зв'язок каузальності та позиції присудка. Крім цього, вони частково не відповідають результатам досліджень інших лінгвістів, які висловлюють з цього приводу такі думки: що *фактичне weil* передбачає можливість **VL** та **V2**, а *епістемічне та ілокутивне weil – V2* [4, 136-137]; речення типу **weil-V2-Satz** має характер обґрунтування або пояснення, в той час як речення типу **weil-VL-Satz** – повідомлення [1, с. 99].

Такі формальні ознаки підрядного речення (**VL** vs. **V2**) мали б виключати існування одна одної. Сюди ж можна додати контраст між проявом фактичної самостійності через **V2** і водночас підпорядкуванням, адже йдеться про підрядне речення. Цей контраст зникає лише у випадках **NK**, коли *weil* втрачає функцію сполучника підрядності та стає метамовним знаком, комунікативним сигналом, сполучником сурядності:

Also, ich finde das gut, dass die Tätergruppe als Gruppe verurteilt wurde. Das ist einfach klasse, weil ich habe wirklich Befürchtung, dass einer mit einer Bewährungsstrafe davonkommt [6, 02:25].

Соціальна та регіональна обумовленість вживання речень типу **weil-V2-Satz** та **weil-VL-Satz**, з урахуванням їх класифікаційних характеристик та з огляду зростаючу популярність цього феномену **weil-V2**, може стати предметом подальших досліджень. А, зважаючи на те, що в ході роботи виникло багато питань, вирішення яких не входило до кола завдань запропонованої статті, цей напрям дослідження можна вважати перспективним.

Література:

1. Gaumann U. Weil die machen jetzt bald zu: Angabe- und Junktivsatz in der deutschen Gegenwartssprache / Ulrike Gaumann. – Göttingen : Kümmerle Verlag, 1983. – 381 s.
2. Gohl Ch., Günthner S. Grammatikalisierung von weil als Diskursmarker in der gesprochenen Sprache / Christine Gohl, Susanne Günthner // Zeitschrift für Sprachwissenschaft 18, 1999. – S. 39-75.
3. Keller R. Das epistemische weil. Bedeutungswandel einer Konjunktion / Rudi Keller // Sprachgeschichte und Sprachkritik: Festschrift für Peter von Polenz zum 65. Geburtstag / Hrsg. von Hans Georg Stötzel. – Berlin, New York : de Gruyter, 1993. – S. 219-247.
4. Küper Ch. Geht die Nebensatzstellung im Deutschen verloren? – Zur pragmatischen Funktion der Wortstellung in Haupt- und Nebensätzen // Deutsche Sprache 19, 1991. – S. 133-158.
5. Menschen bei Maischberger. Das Erste. Mediathek. – 14.05.13 p. – Режим доступу : http://mediathek.daserste.de/sendungen_a-z/311210_menschen-bei-maischberger/14672054_geliebte-gehasste-sucht-warum-werden-wir?buchstabe=M
6. Menschen bei Maischberger. Das Erste. Mediathek. – 20.08.13 p. – Режим доступу : http://mediathek.daserste.de/sendungen_a-z/311210_menschen-bei-maischberger/16599040_warum-werden-wir-zu-moerdern-?buchstabe=M
7. Menschen bei Maischberger. Das Erste. Mediathek. – 5.11.13 p. – Режим доступу : http://mediathek.daserste.de/sendungen_a-z/311210_menschen-bei-maischberger/17985152_das-geheimnis-der-sekten-gehirnwaesche-oder?buchstabe=M